

sét ugyanis nemcsak a szorosán vett színház- és színészettörténeti, hanem politikai, gazdasági, irodalom-esztétikai, zenei és társadalmi szempontból is megvizsgálta; figyelme a színházlátogató közönség rétegződésének és ezen belül magatartásának legapróbb mozzanataira épenúgy kiterjedt, mint a színházvezetés körében tapasztalható jelenségek személyi rugóira. Az I. kötet hat nagy fejezetre oszlik — 1. Előzmények, 2. Az önkormányzat kora (1837—1852), 3. Az új szervezet kialakulása (1852—1873), 4. Az „aranykor”, 5. Epigonok, 6. Az örök Nemzeti Színház felé (1917—1937), — s ezeken belül egy-egy külön szakasz szól a színház adminisztrációjáról és anyagi viszonyairól, a drámai és az operai műsorról, a színészgárda teljesítményéről, a kritika és a közönség állásfoglalásáról. S hogy ez a sokféle figyelő tárgyalásmód mégsem megy az egység és az áttekinthetőség rovására, az a kitűnő szerző határozott elvi állásfoglalásának következménye. P. Kádár Jolán a színháztudományi szemléletmód híve és avatott mestere: kutató eljárását, történeti látását és értékelését a színi előadás szintéziséről vallott felfogása szabályozza; ez képesíti őt arra, hogy könyvének minden részletével a lényegét: a Nemzeti Színház örök eszméjének időnként különböző formákban történt megvalósulását mutassa be.

P. Kádár Jolán könyve tehát a gazdag anyaggyűjtésen és a fejlődés menetének pontos és körültekintő rajzán kívül egy nagy módszertani tanulsággal is szolgál: olyan irodalomtudományi mű, amely a filologiai hűséget zavartalanul össze tudta hangolni a szellemtörténeti magatartással, s egyúttal példát adott a színháztudományi látásmód helyes alkalmazására. Természetes, hogy ennek a műnek is vannak apróbb fogyatkozásai, első sorban az, hogy a színház utolsó két korszakának bemutatásánál a történetíró mellett megszólalt a dolgok természeténél fogva is egyénibb felfogású kritikus, s ennek következtében a viszonyok, főleg pedig egy-egy volt protagonista jellemzését nem annyira az egykorú helyzet átélése, mint inkább egy a napjaink értékrendszeréből táplálkozó felfogás sugallta. Mindez azonban legcsekélyebb mértékben sem befolyásolja a mű nagy jelentőségét. Ha majd egyszer mégis megindul a nagyarányú magyar színháztörténeti kutatás, ez csakis a P. Kádár Jolán könyvében követett módszer alkalmazása és az ott elért eredmények felhasználása alapján számíthat komoly sikerre.

SOLT ANDOR.

Helle Ferenc: A magyar-német művelődési kapcsolatok története. Budapest, 1942., Egyetemi Nyomda. 8-r., 213 l.

A szerző — mint előszavában maga mondja — úttörést óhajtott végezni egy egyetemesebb cél felé. Ez a cél a magyar műveltségnek minden nemzet kultúrájával való kapcsolatát össze-

foglalni: ezért akarja a német szellemiséggel való érintkezéseinket ismertetni. A művelődésben a vezető szerep a történelmi háttéren kívül az irodalomnak jut: főképpen az irodalmi érintkezések nyomait gyűjti tehát össze, időrendben. Majdnem teljesen felhasználta az eddig sem szegény anyagot s a Nibelung-mondától a ma élő nagy magyar írók német fordításáig tiszteletreméltó gyűjteményen tekinthet át. Ami Heinrich, majd Császár kutatásaitól Pukánszky Béla könyvéig e téren történt, abból kevés kerül el figyelmét; maga mondja (egy kicsit körülményesen szerkesztett mondatban), hogy nem tartja „lényegesnek a jelentéktelenebb adatokban is megmutatkozó teljességet.” Munkájának iránya is különbözik az eddigi kutatókétól. Azok inkább egy részletre, legjobb esetben egy korszakra tekintettek s csak a német irodalom hatását keresték a miénken. Még elszórtabb, inkább egyes adalékokra szorítkozik, a magyar irodalom egy-egy vetületének észrevétele a németen. Csak a magyarországi német irodalomról jelent meg összefoglaló és a részleteken is áttekintő munka. Helle mindezeket összefűzi a történelem rendjében. E tekintetben valóban úttörő. Kár, hogy az adatok e nagy tömegében kevés újat mond, alig valamit. S éppen a rengeteg adat miatt nem élesedik ki eléggé írásából az, amire előszava szerint törekedni szeretett volna: „a szellemi érintkezések *lelkiségének* bemutatása.” Nagyon is a tárgyi adatok vonzzák, s ezek annyira lekötik figyelmét, hogy mélyebb szellemi kapcsolatok vizsgálatára nincs tere. Könyve így inkább „Grundriss”-jellegű. Ebből a szempontból viszont hiányoznak a kutató számára szükséges utalások, amelyeket az egyes fejezetek élén közölt irodalmi tájékoztatás alig pótol.

A néha egyhangú sorból is kiszínesedik a Lenore-hatás vizsgálata, Hebbel magyar vonatkozásainak részletesebb ismertetése, Chamisso költészetének Arany Jánoson, Uhlandénak Petőfin való tükrözése, a ma élő szépeiségi majd az erdélyi szász költők tárgyalása. (Amott Lindner, Lám Frigyes és társaik „német kultúrájuk megőrzése mellett is velünk egy lelkiséget képviselnek”, emitt „az erdélyi szászok ma is öntudatos, de önmagukban zárt világot alkotnak”.) Ezek a fejezetek a jobbak közül valók. Magyar szereplők vagy tárgyak miatt tartalmilag is részletesen ismerteti Körner *Zrinyjét*, Kotzebue *König Stephanját*, Grillparzer *Treuer Dienerét*, Lenau magyartárgyú költeményeit stb. Ez is azt bizonyítja, hogy mindenre kiterjedő összefoglalást törekedett adni. — Törekvését nagyjában elérte s művét sikerültnek mondhatjuk, ha nem szellemtörténeti mélybehatolást, nem lelkiség honcolását és vizsgálatát, kort jellemző és élesen szemlélődő áttekintést keresünk benne, hanem a nagyközönség számára készült s a fontosabb jelenségeket teljesen ábrázoló képet. Többet ne keressünk benne. Tegyük hozzá, hogy csak kevés tárgyi tévedés van a kötetben. A szakemberek előtt naívnak látszik a régi „irodalmi szarkaság, söt kakukság” miértjén való elcsudálkozása.

Az irodalmi tájékoztató nem elegendő. De talán éppen Helle-től várhatnánk egy másik, kiegészítő munkát, a magyar-német szellemi kapcsolatok irodalmának teljes bibliográfiáját; amit mostani kötetével a művelt és ez iránt érdeklődő nagyközönségnek nyújt, azért amavval a szakembereket kárpótolhatná. Minthogy könyvének tanúsága szerint az erre vonatkozó anyag legnagyobb részét átböngészte, hivatott volna ennek a feladatnak elvégzésére; nagyon jó szolgálatot teljesítene vele.

Kötetének alaphangja hazafias szellemű; stílusa folyékony, néhol melegebb, lendületesebb is. Sok helyen azonban, különösen a mondatok gondos, de körülményes megszerkesztésén végig valami németes ízt, német elgondolást érzünk. Szólamkészlete is németes.

NAGY ISTVÁN.

Géfin Gyula: Faludi Ferenc 1704—1779. Budapest, Pray-Rendtört. Munkaközösség, 1942. 8-r., 22 l.

A szombathelyi egyházmegye történetének ismertnevű szerzője, bizonyára nagy munkájának anyaggyűjtése közben írt följegyzéseiből, most a Jézus-Társaság történeti munkálatai számára adatszerűen megírta Vas vármegye és a Jézus-Társaság egyik legnagyobb fiának életrajzát. Ezt a feladatot már egy emberöltővel ezelőtt (1910), éppen folyóiratunkban Gyárfás Tihámér elvégezte; gondos utánjárással és mindig a helyszínén is kutatva, összegyűjtötte a Faludira vonatkozó, föllelhető adatokat. Géfinnek mégis van sok új mondanivalója. Ezek leginkább a költő gyermekéveire és öregkorára, tehát arra az időre tartoznak, mikor Faludi még, illetve már nem volt jezsuita. Kutatásai érdekesen egészítik ki a Gyárfás dolgozatából ismerteket. A két szerző adatait összeegyeztetve a költő atyja, János 1703—1706-ig Németújvárt élt, 1706—1711. Batthyány Adámék ludbregi, horvátországi uradalmának tiszttartója volt s családjától távol élt. (Géfin.) 1712-ben hazajutott Körmentre. Viszont Gyárfás megbízható adatai szerint 1712-től kezdve a sármelléki birtokoknak volt a tiszttartója, amelyeknek középpontja Szabadbattyán volt s még 1716-ból is van róla sármelléki adatunk. Körmenten rendszeres birtokvásárlásokkal gyarapította vagyonát. Azt jelenti-e ez, hogy Körmentre ment lakni is, azt nem tudjuk bizonyosan, hiszen felesége körmendi család gyermeke s körmendi birtokos volt, ezért is vásárolgathatta a körmendi földeket. Hol töltötte tehát Faludi Ferenc gyermekkorát, mígnem 1714-ben a kőszegi gimnáziumba iratták, még nem egészen világos. Az sem egészen hiteles, hogy Faludi Imre, akiről Gyárfás is megemlékezik, valóban testvéröccse volt-e költőnknek; Géfin új adata, hogy 1739-ben Batthyány Lajoshoz fordul támogatásért, mindenesetre megerősíti a föltevést. Új az is, hogy Faludi Julianna Gáll Jánosnak